

omladina i ekologija-od potrebe do podražavanja

(osvrt na ekološke inicijative i akcije
mladih u sap vojvodini)

ljubiša despotović

«. . . moraćete učiti svoju decu isto kao što mi učimo našu: da nam je zemlja mati. Što snade zemlju, snade i njenu decu. Pljuže li čovek na zemlju, pljuže na sebe samog. Zemlja ne pripada čoveku! Čovek pripada zemlji! To dobro znamo. . . »

Poglavlica Sietla

»Razvojem stvaralačke destruktivnosti kapitalizma«² (kojoj se svesrdno pridružio i socijalizam) otvoren je kontinuiran proces degradacije prirode, oličeni u enormnom zagađivanju životne sredine i rasipničkom uništavanju neobnovljivih materijalnih resursa. Rezultat ovakve strategije razvoja jeste ugroženost osnovnih pretpostavki čovekove biološke i socijalne egzistencije. Ekološka ravnoteža planete odavno je narušena. Dizbalansi koji nastaju sve teže se uspevaju prevladati uspostavljanjem nove, jer se kataklizmičke posledice postojećeg načina proizvodnje nastavljaju proizvoditi. U takvoj situaciji, pojava »ekološke svesti« bila je nužnost. Put od njenog nastanka do prvih oblika organizovanosti bio je kratak, ali višestruko ometan i osporavan. Nastanak i delovanje novih društvenih pokreta, u kome ekološki, s pravom, zauzima primat, označio je proces konstituisanja *nove samosvesti* u borbi protiv dominirajuće racionalnosti instrumentalnog uma.

U situaciji ozbiljne marginalizacije društvene uloge mlade generacije (političke i kulturne, pre svega), te njenog tihog, ali izvesnog, pomeranja ka pasivizmu i nedelatnosti, pojava novih društvenih pokreta (novog aktivizma) 80. godina kod nas, predstavljala je dostojan izazov omladini i društvu. Intezitet reakcije na njihovu pojavu i aktivnost bio je različit. Dok je u jednom delu naše zemlje ovaj izazov prihvaćen bez ostatka i potrebne doze kritičnosti (Slovenija i delom Hrvatska), u drugim krajevima on je ostao gotovo nezapažen, ili do te mere redukovano da se pretežno svodio na reakcije polemičkog karaktera prema događajima i inicijativama koje su stizale uglavnom iz zapadnih delova naše zemlje.

Na samom početku, pak, za vojvodansku sredinu karakterističan je bio izvestan stepen umerenosti i opreza, koji je kasnije prerastao u otvoren i sadržajan dijalog o aktivnostima i inicijativama novih društvenih pokreta. Ono što se može istaći kao dominantna karakteristika jeste izražen stepen nepoznavanja ovog fenomena, što je doprinelo nerazumevanju i stvaranju iskrivljene slike o njima (tačnije, njihovim inicijativama, s obzirom na to da se, po nekim kriterijima, kao što su masovnost i oblici organizovanosti, obim i sadržaj ovih aktivnosti ne može podvesti pod karakteristike novopokretovskog načina delovanja).

Iskrivljavanju slike o novim društvenim pokretima, pored neznanja, najvećim delom je doprinela i politika. Od samog početka rigidan, a u pojedinim momentima i isključiv, stav oficijelne politike prema pripadnicima i aktivnostima novih društvenih pokreta imao je za cilj osporavanje legitimiteta i prava građanstva ovakvim oblicima spontang grupisanja i organizovanja građana (mladih).

U situaciji stanovite monopolizacije političkog i kulturnog prostora, ovakve reakcije bile su razumljive i očekivane. Početnu odbornost i netrpeljivost postepeno je smenjivala tolerantnost i selektivnost u pristupu prema pojedinim inicijativama i oblicima organizovanosti novih društvenih pokreta. Tolerantnost je značila vraćanje izvesnog stepena legaliteta pokretima, uz obavezan uslov da se stave pod tzv. društvenu kontrolu, i to tako što će se uključiti u oblike organizovanja i rada SSRNJ i SSOJ, dok je selektivnost značila da pojedini pokreti (inicijati-

ve), kao što su mirovni, na primer, i dalje ostaju »nepoželjni i neprimereni našem socijalističkom i samoupravnom sistemu«. U takvoj situaciji najbolje su prošle ekološke inicijative, mada je i prema ovoj vrsti aktivnosti mladih postojala, a i danas postoji određena doza rezerve i političkog poduzorenja.

S obzirom na samu prirodu ekoloških inicijativa, njihovu usredsređenost ka pitanjima i problemima životne sredine, gde je aspekt političkog,³ barem na prvi pogled, potisnut u drugi plan, ovaj oblik novog aktivizma mladih dobio je, objektivno, najviše prostora za aktivno delovanje. S jedne strane, tome je, pored navedenog političkog faktora, najviše doprinelo i stvarno stanje ugroženosti i zagađenja životne sredine kod nas, tako da su ekološke inicijative i zahtevi mladih imali objektivnu potporu u dostignutom nivou njene kontaminacije. Zato se, s pravom, može reći da su nas tek ekološke inicijative i zahtevi mladih osvestili i pokazali nam pravu sliku stanja, kako u društvu, tako i u svesti pojedinaca. Zabluda da su jednim ustavnim članom (član 87. Ustava SFRJ) i nekolicinom normativnih akata razrešeni svi važniji problemi zaštite životne i radne sredine, raspršena je pred argumentima sopstvene »ekološke istine« i brže nego što se to očekivalo. Činjenica kojih nismo bili svesni, ili smo ih, naprotiv svesno prikrivali, odjednom su kao bujica, nenadano, zapljusnule našu svest, primoravajući nas da stvari gledamo onakve kakve jesu, zahtevajući da se aktiviramo i oformimo vlastiti stav o ovim pitanjima. Černobiljska kontaminacija doprinela je da i poslednji skeptici shvate svu ozbiljnost ekološke problematike i potrebu njenog neodložnog rešavanja. Tek je jedan ovakav ekološki incident globalnih razmera pokazao svu ozbiljnost i ispravnost ekoloških inicijativa. Činilo se, nakon toga, da je ekološki pokret kod nas i formalno i suštinski izborio sebi pravo i prostor za delovanje.

VOJVODINA I EKOLOGIJA — DOSTIGNUTI NIVO KONTAMINACIJE RAVNICE

Idilična slika ravničarskog pejzaža Vojvodine na prvi pogled ničim ne odaje gotovo alarmantno stanje zagađenosti njene sredine. Nadležne institucije zadužene za praćenje i zaštitu »žitnice« od zagađivanja nijednom svojom akcijom, ili informacijom, nisu upoznale javnost sa do sada već zabrinjavajućim stepenom zagađenosti vode, zemljišta, vazduha i hrane u Vojvodini. Nedostatak zvaničnih informacija, stručnih analiza i istraživanja (ili, pak, njihova nedostupnost javnosti) u ovoj oblasti doprineli su da javnost u Vojvodini ostane potpuno neinformisana o ekološkim problemima Pokrajine. Ako izuzmemo pojedinačne pokušaje i aktivnosti Pokrajinske konferencije SSOV — o kojima će kasnije biti više reči — da ekološka pitanja dobiju potreban društveni tretman i da se javnost na pravi način informiše o njima, gotovo da možemo reći da i nije postojalo drugih društvenoorganizovanih aktivnosti u ovoj oblasti. Stoga ne sme da čudi što je ekološka svest Vojvodana prisutna samo u tragovima. Tek u poslednje tri godine (od 1985) ona počinje da se konstituiše i organizuje u borbi za izmenu postojećeg stanja.

Vojvodina, koja je bogata površinskim i podzemnim vodama, došla je u situaciju da u skoroj budućnosti razmišlja i o ŽE-ĐI. »Kvalitet vode u vodotocima Vojvodine nalazi se na donjoj granici prihvatljivog.«⁴ Hidrosistem D-T-D (Dunav — Tisa — Dunav), izgrađen da služi za navodnjavanje njiva i podizanje prinosa, kao i za odvodnjavanje površinskih i podzemnih voda, a delom i za plovidbu, pretvorio se, u svom najvećem delu, u bezživotnu i zagađenu baruštinu. Deonica od Titovog Vrbasa do Bečeja, sa pritokom Krivajom, »najzagađenija je voda u Pokrajini i ponekad je u *abiotičkom stanju*.« Pokazatelj organskog zagađenja na navedenoj deonici Kanala je i do »40 puta veći od dozvoljenog«. »Sumarno, svega oko 5 odsto voda u vodotocima Vojvodine je u II klasi, 40 odsto je na prelazu između II i III klase, oko procenata 30 je u III klasi, 11 na prelazu između III i IV, i čak 9 odsto vodotoka je van klase.« Podaci o stanju podzemnih voda pokazuju »da je njen kvalitet na krajnjoj granici prihvatljivog, uz stalan trend pogoršanja.« Od ukupno 2 miliona kubnih metara otpadnih voda na dan, prečišćava se svega 5,5 odsto. Ni je posebno posebno izračunavati kojom se progresijom vrši kontaminacija voda u Pokrajini. Ako se ona ne zaustavi (a malo toga se organizovanog čini), ne zadugo »Vojvodani će tužno gledati u goleme mase sive, prljave tečnosti u svojim vodotocima«, koja će biti neprimerena i za industrijsku, a kamoli za humanu upotrebu.

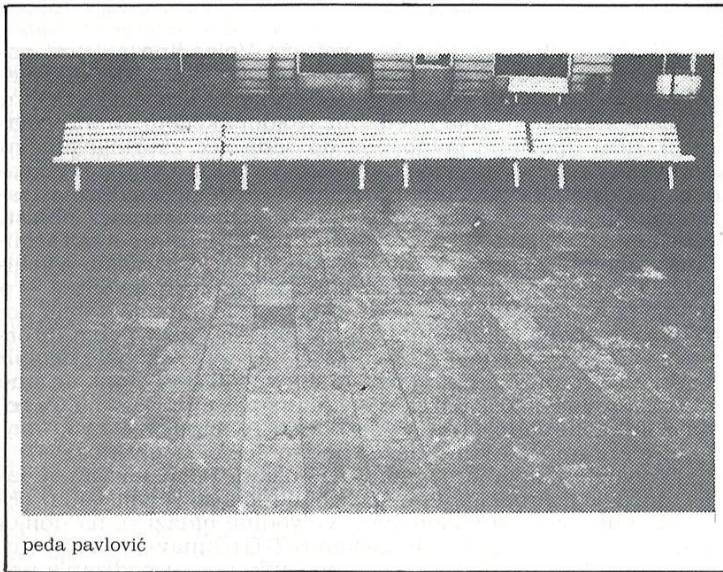
Ni stanje sa zemljištem u Vojvodini nije mnogo povoljnije. »Kvalitet zemljišta, kao i u Jugoslaviji u celini, iz godine vidljivo opada. Procesi oštećenja i potpunog uništenja zemljišta postaju sve širih razmera i težih posledica«. Ako se zna da od ukupnog zemljišta Pokrajine oko 70 odsto čini tzv. plodno tlo (crnica, černozem i dr.), koje služi za poljoprivrednu obradu, onda je jasno koliki je stepen njene ugroženosti. Izvori zagađenja zemljišta su različiti; pomenućemo samo neke.

Jedan deo kanalskog sistema D-T-D toliko je zagađen da se vodom iz njega ne sme navodnjavati, jer su hemijske analize pokazale da po-

stoje zasoljenost i alkalizacija zemljišta. Koje je razmere to dobilo vidi se i iz ocene PK SSOV, gde se ističe da »već dobrim delom hidrosistem D-T-D poprma sva obeležja promašene investicije u jugoslovenskim razmerama, čiji su uzroci isključivo ekološke prirode«.

Upotreba velike količine pesticida, herbicida i drugih zaštitnih (otrovnih) sredstava na vojvodanskim njivama, od koje je najviše iznad potrebnog i dozvoljenog, javlja se kao konstantan izvor kontaminacije zemljišta. »Danas se u Jugoslaviji primenjuje 280 aktivnih supstanci u obliku 780 preparata, sa ukupnom potrošnjom od oko 85.000 tona godišnje, a od toga u SAPV utroši se oko 40 odsto«. Dakle, oko polovine ukupne jugoslovenske potrošnje. Ako se tome doda i upotreba mineralnih đubriva — za koju takode važi da je prekomerna i neracionalna — onda je slika zagadivača gotovo potpuna. Ostaju još kao manji zagadivači, ali ne i zanemarljivi, zagadjenja izazvana eksploatacijom nafte, gline i uglja.

Do sada izneseni podaci s pravom upućuju na pitanje: hoćemo li Vojvodinu u skoroj budućnosti, umesto žitnicom Jugoslavije, nazivati njenom mrtvom? Da ono nije preuranjeno, potvrđuju i redovi koji slede. Vojvodina, kao veliki proizvođač hrane, nije osposobljena da bude i veliki proizvođač ZDRAVE HRANE. »Većina proizvođača hrane nema svoje hemijske i mikrobiološke laboratorije, pa su i sirovine i gotovi proizvodi zdravstveno neprovereni, dok se hrana u prometu samo simbolički nadzire i kontroliše. Zavodi za zdravstvenu zaštitu u Pokrajini ne dobijaju uzorke hrane za kontrolu i ocenu ispravnosti, te su zbog toga svoju aktivnost sveli na minimum. Više od polovine opština u Vojvodini godišnje ne pošalje nijedan uzorak hrane na mikrobiološku i hemijsku analizu«. Navedeni podatak gotovo da je neverovatan. Ovde se, zapravo, već može govoriti o jednoj *ne civilizovanoj praksi*, u kojoj zajednica toleriše stanje svoje nezaštićenosti pred izvorima kontaminacije. Naredni pokazatelji to nedvosmisleno pokazuju: »Prema novijim istraživanjima, 63 odsto mesa, 50 odsto jaja, 46 procenata ribe, 55 peciva, 66 odsto meda itd. je bilo hemijski neispravno. Sadržaj aditiva je nedozvoljeno visok: od 112 kontrolisanih uzoraka, svi su pokazivali visok postotak aditiva. Sadržaj pesticida kreće se u dozvoljenim granicama. Bakteriološka neispravnost namirnica je svakodnevica u njenoj proizvodnji i prometu: 91 procenat mesa, 66 odsto mleka, 60 odsto mlečnih proizvoda i dr. bili

su, prema istraživanjima, neispravni bakterijski«. Ne čudi zato gotovo ciničan zaključak vojvodanskih omladinaca da će se »po svemu sudeći, jelovnik prosečnog samoupravljača sve više sastojati od materija kojima je isključivo mesto u hemijskim laboratorijama, odnosno u bočicama sa oznakom pazi otrov«.

Spisak ekoloških problema Pokrajine ovim nije iscrpljen, ali je i ovo dosad rečeno na najdrastičniji način ukazalo na potrebu ekološke obnove ove sredine. Rukavica ekološkog izazova ovim je bila bačena pred mlade Vojvodane.

EKOLOŠKA AKTIVNOST MLADIH U SAPV — OD SPONTANOSTI DO INSTITUCIONALIZACIJE

Organizovana ekološka aktivnost mladih u Vojvodini pojava je skorijeg datuma. Naravno, i pre pojave ekoloških inicijativa, u ovoj sredini su postojali razni oblici organizovanja građana (sekcije i udruženja) čije je osnovna aktivnost bila zaštita i očuvanje životne sredine. Ovaj vid organizovanosti građana naročito je bio razvijen u Subotici, Pančevu, Zrenjaninu. Aktivnost ovih udruženja bila je anonimna i za sredinu u kojoj su delovali, a kamoli šire. Rasepkani, neorganizovani i prepušteni brizi i staranju pojedinih entuzijasta i zaljubljenika u prirodu, dometi i rezultati njihovih aktivnosti bili su simbolični.

Bez podrške i pristupa sredstvima informisanja, ova udruženja nisu bila u prilici da javno mnjenje upoznaju, kako sa aktuelnim ekološkim problemima sredine, tako i sa sopstvenom aktivnošću na njihovom rešavanju. Dodamo li, uz to, da ni političkoj, a ni privrednoj, strukturi Pokrajine nije išlo u prilog bjlo kakvo »uznemiravanje« ili »talasanje« javnosti o ovim pitanjima, jasno je gde se mogu tražiti koreni nepostojanja organizovanog ekološkog pokreta u Vojvodini. U takvoj situaciji, jedino je šira socijalna aktivnost, ozbiljena u novopokretovskom načinu

mišljenja/delovanja, mogla pokrenuti ustajale i umrtvljene energije i usmeriti ih u pravcu rešavanja temeljnih egzistencijalnih pitanja sredine.

Od pojave prvih ekoloških inicijativa pa do danas, ekološka aktivnost mladih u Pokrajini može se podeliti u dve faze. Za prvu je karakteristična izvesna doza opreznosti, zbuđenosti i suzdržanosti, kako prema samim inicijativama tako i u ocenama o njihovoj aktivnosti uopšte. Tek nakon prvih javnih rasprava i polemika o »alternativnim pokretima«, koje su vođene na nivou Jugoslavije, odnosno na osnovu prvih ocena i stavova koje su zauzimali zvanični organi, institucije i javnost u Pokrajini »progovorile« su o novom fenomenu. Kao i u ostalim delovima zemlje, i ovde je rasprava o njima bila opterećena neznanjem, predrasudama, isključivošću i nekritičnošću. Zbuđenost omladinaca o ovim pitanjima još više je pojačavala sopstvena nesigurnost i višegodišnja inertnost. Period adaptacije trajao je relativno dugo. Do pojave prvih oblika spontanog organizovanja mladih trebalo je da protekne nekoliko godina. I onda se u jednom intervalu (od 1986. do kraja 1987), počev od Subotice i Novog Sada, preko Pančeva i Ade, zaredom formiralo nekoliko ekoloških grupa. Osnovne karakteristike ovih ekogrupa bile su samoinicijativnost i spontanost u fazi formiranja i vaninstitucionalna delatnost nakon toga. Istina, ne zadugo ove će ekološke grupe biti integrisane u forumske oblike rada omladinske organizacije i time biti stavljene pod »neposrednu društvenu kontrolu«. Ta prisilna institucionalizacija ekoloških aktivnosti mladih označije, ujedno, i početak druge faze, koju, s pravom, možemo nazvati forumskom, ili institucionalnom.

U okviru prve faze, svojim radom i delovanjem ističe se nekoliko ekoloških grupa, od kojih ćemo pomenuti samo najvažnije, odnosno one koje svojim načinom formiranja i rada na najbolji način ilustruju ovaj period.

Ekološka grupa »Zelena zvezda« iz Novog Sada kao datum svog formalnog nastanka označila je 13. VI 1987. godine, danom kada je i zvanično objavila svoj proglaš⁵. U proglašenju je stajalo da je grupa nastala pri OK SSOV Detelinare u Novom Sadu, a odmah ispod toga: »U periodu pre ovog datuma grupa je *diskretno radila* na organizacionim i programskim pitanjima«. Dakle, grupa je nastala pre njenog formalnog osnivanja, ali, da bi delovala, uslov je bio da se priključi omladinskom forumu opštinske organizacije.

U programu su, između ostalog, navedeni sledeći razlozi njenog formiranja:

- zaštita voda, zemljišta, vazduha i živog sveta od fekalija savremenim tehnosistema,
- sanacija već zagadenih delova okruženja,
- revitalizacija oblika humane komunikacije, ... zaštita jedinice od duhovnog zagadenja ličnosti,
- negovanje i očuvanje spomenika vrednosti i dr.

Kao motivi za nastanak ove grupe mogu se navesti: jednim delom, potreba mladih da svojom konkretnom aktivnošću odgovori ekološkom izazovu trenutka, kao i potreba da se oponaša i podržava »trend novog aktivizma«, koji je dolazio iz Slovenije a delom i iz Zagreba (u to vreme popularna je zagrebačka ekološka grupa »Svarun«), sa čijim su aktivistima održavani i lični kontakti.

Iz proglašenja se vidi da ova grupa, iako se zvanično odredila kao ekološka, postavlja sebi za cilj i aktivnosti koje u određenom aspektu prevazilaze granice ekološkog; na primer: »revitalizacija oblika humane komunikacije, zaštita jedinice od duhovnog zagadenja ličnosti« i sl. Ovaj programski iskorak nije posledica njihovog širokog poimanja ekologije, već je proizvod već utvrđene matrice i programske orijentacije drugih sličnih grupa u zemlji. Naravno, on je delom i posledica sektaškog stava oficijelne politike prema delu, a može se reći i prema celokupnoj lepezi, mirovnih inicijativa, te je u takvoj situaciji deo pitanja iz ovog segmenta morao biti prikriven i pokriven ekološkim paravanom.

U nemogućnosti da slobodno deluje i bez dovoljno novca za rad, motivacija i entuzijazam njenih aktivista brzo su splasnuli. Ograničena na uzak krug mladih (grupa je okupljala oko dvadeset omladinaca) i bez dovoljno snage za sopstvenu socijalnu promociju, grupa nije uspešla da se omasovi i tako stvori širu osnovu za realizaciju sopstvenih programskih opredeljenja. Opterećena i ometana brojnim problemima, aktivnost grupe nije uspešla da prevaziđe granice sopstvene mikrosredine. U takvim uslovima ova eko-grupa se preporučila iscrpljujućem preispitivanju sopstvene programske orijentacije. U tom samotraganju grupa je pokušala da proširi programsku osnovu svog delovanja, šireći je i na oblast mirovnih inicijativa. No, već pri pokušaju javne prezentacije ove intencije stiglo je upozorenje »da se takva aktivnost grupe ne podržava«, jer ona prevazilazi granicu dogovorenog okvira delovanja (ekologije). Na ovaj način omladinska organizacija (njeni forumi) »uspešno je usmeravala i kontrolisala« aktivnost ove ekološke grupe. Ubrzo posle toga došlo je do kolebanja i demotivacije unutar grupe, koja je zapretila njenim potpunim prestankom rada. Grupa formalno još postoji, ali je njena aktivnost gotovo ugašena.

Za razliku od navedenog primera, motivi za formiranje ekološke grupe iz Ade bili su sasvim konkretni. U nastojanju da svojim aktivnim odnosom i jasnim stavom spreče (odvrate) nadležne iz regiona da u njihovoj sredini izgrade (izmeste već postojeću) hemijskopreradaivačku fabriku, mladi iz Ade formirali su ekološku grupu, postavivši joj jasan zadatak da animira i organizuje meštane (mlade, pre svega) u akciji odbrane sredine od pretećeg zagadenja, koje bi sa sobom donela navedena fabrika. Sličan primer ovome je i slučaj oko izgradnje nuklearke u okolini Bačke Palanke. I ovde su se omladinci prvi usprotivili njenoj gradnji, naravno, uz punu podršku građana okolnih mesta. Ono što je specifičnost ovog slučaja je da ovde nije došlo do formiranja ekološke grupe ili sekcije, nego je sva aktivnost vođena iz omladinske organizacije. I u Adi i u Bačkoj Palanci, aktivnost mladih bila je konkretna, sa jasnim ciljevima i akcijama koje su uspevale da izbore podršku meštana i na taj način ostvare određene rezultate — što sa ekološkom grupom »Zelena zvezda« nije bio slučaj.

Navedeni primeri pokazuju da je lepeza ekoloških aktivnosti mladih u Pokrajini bila široka. Ona se kretala od pukog podržavanja ekoloških inicijativa mladih iz drugih krajeva naše zemlje, pa do konkretne samodelatnosti angažovane na realnim problemima sredine.

»HOĆEMO EKOLOGIJU U BUKVAR«

Hronologija ekoloških aktivnosti Pokrajinske konferencije Saveza socijalističke omladine Vojvodine pokazuje da je ovaj omladinski forum u junu 1987. godine na dnevni red svojih aktivnosti konačno stavio i pitanje ekologije (kada je na Predsedništvu razmatran Koncept pripreme Konferencije o temi »Prirodna sredina između potrebe i katastrofe«). Ovim je najviše omladinski forum u Vojvodini (njegovu Predsedništvo, komisije, radna tela i aktivnosti) otpočeo sopstvenu ekološku aktivnost, postavljajući pred lice javnosti problem ekološke zagađenosti sredine.

Koliko je postavljeni zadatak bio složen govori i činjenica da u Pokrajini, uprkos brojnim aktivnostima omladine, ekološka problematika ni do danas nije dobila odgovarajući socijalni tretman (politički, ekonomski, obrazovni, kulturni itd.). Politički forumi (izuzev omladinskog) neodgovorno zaobilaze ovu problematiku, javnost je nedopustivo loše informisana o dostignutom stepenu ekološkog zagađenja, u svesti Vojvodana još ne postoji problem ekologije — ukratko rečeno, ekološka sudbina ove sredine prepuštena je hirovitoj naravi društvene nebrige i neodgovornosti.

Platformu ekoloških aktivnosti PK SSOV sačinjavale su informativno-propagandna, obrazovno-vaspitna, naučnoistraživačka, kulturna i akciono-politička komponenta.

Kao osnovni cilj informativno-propagandne delatnosti omladinci su istakli »neophodnost povećane informisanosti o ekološkom problemu. Informisanost treba da bude sveobuhvatna, svi moraju ostvariti pravo na tačnu i pravovremenu informaciju o kvalitetu i kvantitetu životne sredine. Informisanost je nužna pretpostavka ostvarivanja ustavnog prava na zdravu prirodnu okolinu, što je promovisano još daleke 1974. godine.«⁶ Za ostvarenje ovako postavljenog cilja omladinci su morali obezbediti efikasnu informativnu podršku svim ekološkim akcijama, u kojima su centralno mesto trebala imati omladinska informativna glasila. I pored svih preduzetih mera, informativna glasila nisu uspeła da ostvare svoj osnovni cilj, a to je stvaranje ekološkog javnog mnjenja, bez čije je široke podrške svaka aktivnost bila osuđena na anonimnost i neuspeh. Razlog tome treba tražiti i u činjenici da omladinci nisu uspeali da »osvoje« glavne (i najmoćnije) informativno-propagandne medije, kao što su radio, televizija i dnevna štampa. Naravno, ovde se nije radilo o medijskoj rigidnosti prema problemima ekologije, već, pre svega, o još uvek značajnoj podrozivosti »velike politike« prema ekologiji, čak i onda kada se ona odvija unutar omladinskog političkog foruma.

U cilju podizanja ekološke svesti javnosti na viši saznanji nivo, omladinci su u okviru svojih aktivnosti organizovali niz značajnih edukativnih (obrazovno-vaspitnih) sadržaja. U sklopu toga organizovane su mnoge tribine i razgovori: »Ekologije - politika - društvo«, »Ekološke alternative grada«, »DTD - naš kanal«, »Čista priroda - utopija ili stvarnost«, »Hrana - tih ubica« i mnoge druge; niz predavanja, od kojih ćemo pomenuti samo neka: »Pesticidi i njihov uticaj na biljni i životinjski svet i ljude«, »Ima li nagoveštaja eko - polisa«, »Čovek i priroda kroz vekove« itd. U saradnji sa Prosvetno-pedagoškim zavodom, organizovani su seminari za ekološko obrazovanje nastavnika i profesora.

I pored brojnosti obrazovno-vaspitnih formi i sadržaja, ova aktivnost nije uspeła da se razgrana i postane stalni oblik ekološke edukacije. Uprkos zalaganjima i za naše prilike retko prisutnog entuzijazma omladinskih aktivista, broj mladih koji su bili obuhvaćeni ovom akcijom bio je, ipak, mali. Potreba da se na ovom polju radi i više i sadržajnije, znatno je izražena; to je posebno naglašeno i u predlogu Programa ekoloških zahteva omladine Vojvodine, gde se izričito traži »inoviranje nastavnih planova i programa na svim stupnjevima obrazovno-vaspitnog sistema«:

- da se ekološki obrazuju i vaspitavaju učitelji, nastavnici i profesori - vaspitači mlade generacije,
- da radnici u udruženom radu sistematski i permanentno inoviraju svoja saznanja iz ekološke problematike« i drugo.

Ono što bi se moglo prigovoriti ovom programu jeste to što je on samo spisak zahteva, a ne ekološki program sa konkretnim zadacima, zaduženjima i nosiocima aktivnosti kako bi se realizovao. U ovoj formi on je više deklarativni protest nego konkretni programski sadržaj za akciju. Izražen u formi ekoloških zahteva, on u samom startu omladinsku organizaciju i mlade stavlja u poziciju molioca, čije zahteve treba neko drugi da ispuni (država, politika, društvo i sl). Istina, u delu tih zahteva dobar deo sadržaja odnosi se i na omladinsku organizaciju, ali, u ovoj formi saopšten, on je nužno desubjektivizuje i sputava u akciji. Neophodno bi bilo, stoga, u daljoj fazi rada sačiniti ekološki program i krenuti u njegovu doslednu realizaciju. Verovatno je rad na tim pitanjima jedna od poslednjih šansi za renesansu omladinskog političkog aktivizma i obnovu njene političke organizacije.

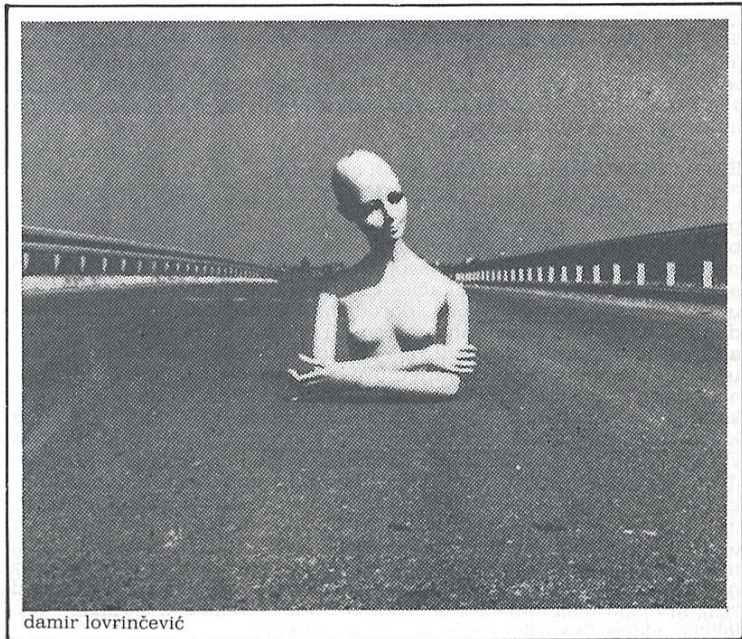
U sklopu ekoloških aktivnosti PK SSOV značajno mesto zauzima i naučnoistraživačka komponenta. Nosilac ovog dela aktivnosti su Mladi istraživači Vojvodine. U sklopu godišnjih aktivnosti ove istraživačke organizacije mladih najveći deo programa i istraživačkih akcija nose u sebi ekološki karakter. To su, uglavnom, istraživanja u oblasti prirodnih nauka, čiji su predmet zemljište, voda, hrana, (flora i fauna ravnice). U delu istraživanja koja pokrivaju društvene nauke, do sada nije bilo ozbiljnijih projekata koji bi se na ovaj ili onaj način bavili ekologijom. Očigledno je da prostora za ovu vrstu socijalnih istraživanja postoji, ali problem što se ona ne odvijaju u potrebnoj meri je, pre svega, stručne i finansijske prirode. Pored toga, mora se pomenuti i izražena nezainteresovanost zajednice za ovu vrstu istraživanja ekološkog kompleksa.

U već spomenutom Programu ekoloških zahteva omladine Vojvodine stoji da se:

— nauci obezbede sve organizacione i materijalne pretpostavke za nastavak naučnoistraživačkog rada iz oblasti unapređenja i zaštite čovekove životne sredine,

— te, stavljanje nauke u službu ekologije i društva u celini i sl. U jednoj od važnijih aktivnosti u ovoj oblasti spada, svakako, i organizacija međunarodnih ekoloških kampova, u kojima se omladina okuplja radi istraživačkih projekata iz ekologije. Za sada je tek nekoliko takvih ekoloških kampova u Vojvodini, od kojih je najpoznatiji onaj na Ludoškom jezeru, u blizini Subotice. Prva iskustva iz ovakvih oblika rada su povoljna, pa bi omladinska organizacija trebalo da nastavi sa daljim razvojem ovih kampova.

U delu kulturnih programa koji su organizovani u to vreme, najznačajniji su bili »Ekonerval« - kulturno — informativna manifestacija sa mnoštvom programa, ekološke književne večeri (»Pranje prirode«), kao i niz kulturnih programa u okviru »Ekološkog karavana« (prodajne izložbe knjiga, ekološki filmski maraton, izložbe eko-karikatura, igrokazi i slično). U najvećem delu ovih kulturnih programa neposredni akteri bili su mladi. Podsticanje kulturne samodelatnosti, kako autorske, tako i izvođačke, dobar je putokaz omladinskoj organizaciji na koji način treba da podstiče i afirmiše kulturnu delatnost omladine.

damir lovrinčević

Organizovanje ekološkog karavana kroz Vojvodinu jedna je od najznačajnijih akcija omladinske organizacije Vojvodine vodena u poslednje vreme. Široka baza akcije i brojni programski sadržaji obuhvatili su gotovo sva veća naselja u Pokrajini. U akciono-političkom smislu, to je posebno važno iskustvo za omladinsku organizaciju, jer je pokazala da i u situaciji značajne pasivizacije članstva može da se pokrene na širu aktivnost kada se ponudi konkretan i osmišljen sadržaj za njenu animaciju. Naravno, on mora biti u punoj meri i artikulacija njihovih potreba i intresovanja, što se u ovoj akciji dobrim delom i postiglo. U tom smislu, omladinska organizacija bi morala da osigura kontinuitet ekoloških događanja, ako želi da održi za ove uslove relativno visok nivo socijalnog aktivizma (ovog dela) članstva. No, značajna vremenska pauza u ovom delu aktivnosti (praktično, ona traje od januara ove godine) pretila da poništi sve pozitivne rezultate postignute u prošlogodišnjoj aktivnosti. Novonastali akcioni vakum PK SSOV je pokušala premostiti jednim delom programskim sadržajima u sklopu proslave Dana mladosti (gde je ekologija dobila značajan prostor, ali pri tom se mora konstatovati da je bilo izvesnog ponavljanja, kako u organizacionom, tako i u programskom smislu), a drugim delom aktivnošću i inicijativama koje su u formi delegatskih pitanja upućivane Skupštini SAPV.

U okviru delovanja kroz institucije političkog sistema, delegati u PK SSOV su najvećim delom u Skupštini SAPV pokretali inicijative za rešavanje najurgentnijih ekoloških problema Pokrajine. Navešćemo deo njih:

- da se što hitnije (u što kraćem roku) izvrši KODIFIKACIJA postojećih propisa i njihovo osavremenjavanje, kao i popuna PRAVNIH PRAZNINA iz oblasti zaštite čovekove životne sredine u SAP Vojvodini,
- da se pored postojećih komiteta pri Izvršnom veću Skupštine SAP Vojvodine formira Komitet za zaštitu prirodne sredine Vojvodine,
- da se inspekcijaska služba iz oblasti zaštite i unapređenja čovekove životne sredine organizuje ISKLJUČIVO na pokrajinskom nivou,
- da se učinu porezui i doprinosi na sredstva koja se izdvajaju u OUR-ima za nabavku i održavnje objekata i opreme za zaštitu životne sredine,
- da se hitno sačini kompletna lista zagađivača životne sredine u Vojvodini i da se odredi krajnji rok do kojeg bi bili dužni otkloniti uzroke zagađivanja; u protivnom, neophodno je zabraniti obavljanje privrednih delatnosti svim zagađivačima.

Iz karaktera ovih zahteva vidi se da su oni, uglavnom, normative prirode. To samo potvrđuje da, i pored postojećih ustavnih i zakonskih rešenja, ova materija nije bila u potpunosti normativno regulisana. O sudbini ovih inicijativa još je rano govoriti, ali ako je suditi po prethodnim, i one će se »iskrzati i iscepati« u sudaru sa neodgovornošću politič-

ke birokratije. Za ilustraciju ove tvrdnje navodimo deo odgovora Izvršnog veća SAPV na delegatsko pitanje delegata PK SSOV upućeno Skupštini SAPV: »Najdrastičnija mera — zabrane ispuštanja otpadnih voda — za sada nije primenjivana, jer ona, praktično, znači zatvaranje fabrika — njihov potpuni prestanak rada, sa svim ekonomskim, socijalnim, pa i političkim posledicama, a posledice zagađivanja za sada još nisu tih dimenzija da bi iziskivale takvu radikalnu meru, mada se u budućnosti i sa time mora računati.« Na ovako intoniran odgovor Izvršnog veća SAPV, Predsedništvo PK SSOV je reagovalo na sledeći način: »... odgovor Izvršnog veća Skupštine SAPV nije zadovoljio niti delegata, niti Predsedništvo PK SSOV, a i kako bi kada argumentacija ne može istrpeti iole ozbiljniju kritiku... da li se čeka totalno zagađivanje voda, vazduha, zemljišta i sl., pa da se onda reaguje? Ko u SAPV ima pravo da tvrdi da stanje hidrosistema D-T-D nije kritično, kada to i laici ma postaje jasno?«⁸

Pokušaj omladine da jedan deo ekoloških inicijativa usmeri i kroz sistem postojećih političkih institucija naišao je na žestok otpor u njima. Sva nastojanja za ozbiljenje sadašnje situacije i upozorenja o mogućim katastrofalnim posledicama dobijala su odgovore tipa: »posledice zagađivanja za sada još nisu tih dimenzija da bi iziskivale tako radikalne mere«. Dramatično upozorenje omladinaca da će »bez smelijih ofanzivnijih i radikalnijih mera i zahvata svi navedeni prirodni potencijali Pokrajine biti zauvek izgubljeni za buduće generacije«, ostalo je bez odziva. I na ovom primeru jasno je došao do potvrde stav da »moderna ekologija i klasična politika, naime, i ne mogu biti u drugačijem odnosu već samo u sukobu. Klasična politika niti želi, niti ume, niti može da misli ekološki. Zato je ekologija jedan od najkrupnijih izazova starom tipu politike i političkog mišljenja.«⁹

Ekologija i Univerzitet

Logično bi bilo očekivati da u okvirima univerziteta (s obzirom na profil kadrova, koncentraciju intelektualne svesti, prirodu delatnosti, brojnosti studentske omladine) ekologija ima ne samo čvrsto uporište, nego i stalnu naučnu bazu za svoj dalji razvoj. No, očekivanja su jedno, a stvarno stanje sasvim drugačije. Ekološka događanja na Univerzitetu u Novom Sadu do sada su bila sporadična i, uglavnom, posledica individualnih aktivnosti pojedinih profesora i studenata. Prva organizovana aktivnost pokrenuta je iz redova Veća za studentski standard i studentska pitanja, kada je na sastanku ovog tela usvojen Koncept za izradu ekološkog programa Univerziteta. U predlogu Koncepta obradeno je nekoliko osnovnih oblasti koje bi morao da pokriva ekološki program. Tako se u okviru obrazovne komponente navodi potreba uvođenja obaveznih ekoloških predmeta za određene struke i usmerenja, zatim uvođenje fakultativnih predmeta; kao i inovacija postojećih planova i programa nužnim ekološkim sadržajem. U okviru naučnoistraživačkog rada predviđa se razvijanje naučnoistraživačkih projekata sa ekološkom tematikom i, što je posebno važno, znatno veće učešće studenata u njima. Kulturna komponenta ovog programa predviđa organizovanje raznih oblika kulturne samodelatnosti studenata čiji će neposredni sadržaj, ili inspiracija, biti ekologija (eko-tribine, eko-koncerti, filmske projekcije, video, dramska i likovna delatnost i sl.).

Akciona komponenta ovog programa predviđa organizovanje i osnivanje stalnih oblika čuvanja, čišćenja i uredenja univerzitetske sredine, zatim organizovanje ekoloških susreta omladine, sportskih priredbi, zajedničkih izleta u prirodu i drugo.

Nakon ovog koncepta, predstoji rad na izradi ekološkog programa, u kom će se izvršiti detaljna operacionalizacija navedenih opredeljenja i utvrditi rokovi i nosioci njegovog ostvarenja. Vrlo je važno na samom početku rada realno odmeriti ciljeve i sopstvene mogućnosti, jer je dobar projekat samo onaj koji se može realizovati. Izradom tog projekta biće, simbolički rečeno, otvorena ekološka epoha univerziteta. Univerzitetu u Novom Sadu trebalo bi da bude čast što se među prvima, ako ne i prvi u zemlji, latio tog posla.

***

Nakon početnog poleta i razmaha ekoloških inicijativa i akcija, naišla je faza zatišja, a može se reći i izvesne stagnacije ekoloških aktivnosti u zemlji. Čudljivost novopokretovskog načina mišljenja/delovanja i ovde je došla do izražaja. Ali se kao jedan od uzroka ovog zastoja može označiti i paternalizam omladinskih foruma, koji je težinom svoje inertnosti i nedelatnosti prigušio inicijativnost i spontanost ekološkog saorganizovanja.

Za dalji razvoj ekološkog pokreta, očito, potrebna je mnogo fleksibilnija i delatnija omladinska organizacija.¹⁰ Omladina Vojvodine je svojim dosadašnjim aktivnostima nagovestila rešenost da pitanjima ekologije posveti značajnu pažnju. Otuda, verovatno, i utisak da omladinska organizacija u Vojvodini sada postepeno preuzima štafetu palicu u ekološkim inicijativama i akcijama.¹¹ No, za potpunu mobilizaciju »obnovljenih energija« biće potrebno još mnogo znanja i truda.

1. Deo odgovora poglavice Sietla, povodom ponude Abrahama Linkolna da kupi veliki deo indijanske teritorije, a njima zauzvrat ustupi rezervate (1854).
2. A. Gorc, Ekologija i politika, Prosveta, Beograd, 1982.
3. Jer je pitanje ekologije par excellence političko pitanje.
4. Navodi i podaci u ovom odeljku preuzeti su iz dokumenata (materijala) PK SSOV Ekološka katastrofa — san ili java, Novi Sad, septembar 1987.
5. Bilo je to u sklopu manifestacije »Eko-karneval«, koju su organizovali omladinski list »Star« i PK SSOV.
6. Koncept sednice PK SSOV o temi »Prirodna sredina između potrebe i katastrofe«, str. 2.
7. Iz teksta inicijativa PK SSOV upućene predsedniku Skupštine SAPV 31. III 1988. godine.
8. Isto, str. 2, 3.
9. Dr Vukašin Pavlović, »Poredak i alternativa«, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987, str. 166.
10. Ukoliko se od strane oficijalne politike i dalje bude insistiralo da se inicijative novih društvenih pokreta sabiraju u postojećim institucijama političkog sistema.
11. Dr V. Pavlović, nedeljnik Danas, Zagreb, 14. VI 1988.

jastuče za igle

vojislav knežević

CRNI KONAC

Znam gotovo slepu staricu
njen kašalj
i njen dah
sve njene priče setne

crni konac i sad će
u iglu udenuti
iznad lista bele hartije
koji izazovno čeka
moju pesmu
i belinu
iza nje

ČISTINA

Osetljiva je granica
na čistini
kao dan
između noći

neopaženo
prelaze je krstice
crne i zlatne
građeci brojne
krivudave hodnike
lavirint
koji duša pretražuje
i zapada
u galeriju
korenja

ogoljen je
i čovekoliki deo
mandragore
biljke lekovite

LOV

Ograđena lovišta
samo su vreće
gde će se složiti
svi rogovi

zato svoje kladionice
u raskošnom zelenilu
goli jeleni
i košute
do prvog krivolova
i zatvaraju

zna se odista
koja će životinja
pred cara iskočiti
a koja pred ludu
sitnookog

JASTUČE ZA IGLE

Teško je srce
u tvojim rukama
puno čelične vune
i žice

ni čiode
raznobojnih glavica
u njemu
neće otupeti
spašće i rda
ako napadne

OSTATAK OLOVKE

Nema poslednje pesme
ni senke
od čoveka

koji je grizi savesti
produžio rok
za ceo vek

njegov bratac
žrtva lavine
u blizini je
izdiže vrata
koja škripe
i u šarke sipa
grafit isitnjen
ostatak olovke

dodi nečujno
da mrlje od prstiju
istrljaš
rasečenim krompirima
i čistom krpom
— lakirani dovratnici
tvoja su ogledala

BRAVE

U čudu drže izgnanike
svi govori o slobodi
i veseli čuvari

koliko danas
uzeće mrvicu slobode
— novi dom
kreće —
premazane su
i zaštićene petrolejom
sve brave
na vratima samica
i
maleno staklo
prozorsko
rasečenom glavicom
crnog luka

CEDILJKA

Detektor laži
još je jedna cediljka
stara najlon čarapa
i parče šarenog tila
na vetru

andeli
ruho je vaše
na dnu čudesnog levka
istinski učvršćeno
ordenjem
zaslužnim zvezdama
za minuli
rad pozadinski
i red

MRLJE OD PRSTIJU

Rezbareno drvo
statua kupačice
svetle boje
i sad je
na najvišoj polici
u nepomičnom vazduhu

kao bogove
moli nas mati
da je ne diramo

dosadilo joj već
da je trlja
sredinom hleba
i
mrlje uklanja